

א.

8. וְנוֹתְרָה בְּתִצִּיּוֹן כְּסֶפֶה כְּכָרֶם בְּמִלּוֹנָה בְּמִקְשָׁה כְּעִיר נְצוּרָה:

שני הדמויים הראשונים מציגים לנו מקומות הנעזבים אחרי איזה מעשה: הסכה אחרי הבציר הנשארת ריקה מהיושב בה (השומר), וכן המלונה בשדה המקשה אחרי כריתת הקשואים. וכן הוא גם הדמוי השלישי „כעיר נצורה“, עיר שעמדה במצור ונכבשה ונשארה ריקה מיושביה, (תלמידי נסים לוי).

24. לָכֵן נָאִם הָאֱדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת אֲבִיר יִשְׂרָאֵל הוּא אֲנַחֵם מְצָרֵי
וְאֲנַקְמָה מֵאֹיְבֵי:

אֲבִיר יִשְׂרָאֵל. את הכנוי „אֲבִיר יַעֲקֹב“ הננו מוצאים ארבע פעמים בתנ"ך (ברא' מט 24; ישע' מט 27, ס 16; תהל' קלב 5) ופעם אחת „אֲבִיר יִשְׂרָאֵל“ (פה), וכלם כנוי לה', ולא השתמשו לה' בכנוי „אֲבִיר“ כנראה מפני כי „אֲבִיר“ הוא גם השור „אֲפִיס“ אליל מצרים. (ור' דוהם).

25. וְאִשִּׁיכָה יְרִי עֲלֶיךָ וְאֶצְרֶךָ כְּבַר סַגִּיף וְאִסִּירָה כָּל-בְּדִילֶיךָ:

בנוהג שבעולם אין מצרפין את הסיגים כי אם את הכסף מהסיגים המעטים אשר בו.

אך הענין הוא כך: הסיגים הם כל כך מרבים עד כי יִדְרֹשׁ לַצֶּרֶף אותם מהכסף המועט הנמצא בו. ואמר זאת בהתול.

ב.

2. וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים נִכּוֹן יְהוָה הַר בֵּית-יְהוָה בְּרֹאשׁ הַהָרִים
וְנִשְׂא מִנְבָּעוֹת וְנִהְרֹוּ אֵלָיו כָּל-הַגּוֹיִם:

נבואה זו נאמרה מפני כי בית המקדש היה בנוי על הר (הר ה') שהוא למטה מכל ההרים המקיפים אותו, כהר הזיתים ובציעתא וגבעת גרב, ומכל עבר בעיר ירושלם צריך לרדת אליו, ולכן הוא אומר כי

באחרית הימים לא יהיה כך, כי אם יעמד במקום גבוה אשר יראוהו מכל צד וינהרו אליו.

וכן בתפארת זכריה (יד 3, 4) את מלחמת ה' בגוים הוא קורא: ועמדו רגליו ביום-ההוא על-חר הזיתים אשר על פני ירושלם מקדם, שהוא הגבוה בחרי ירושלם.

9. וַיֵּשֶׁח אָדָם וַיִּשְׁפֹּל-אִישׁ וְאֶל-תְּשֻׁא לָהֶם:

השתמש ב"תפארת" בשתי הוראותיה ("משנה הוראה"). הכונה העקרית היא הסליחה, אבל דרך אגב תזכירנו מלת "תפארת" את ההוראה השנייה לשרש זה. ההגבהה, בנגוד למלים "וישח" ו"ישפל" שלפניה; כאלו הוא אומר: הם שחו ושפלו, ואתה ה' השאירם בשפלותם ואל תרוממם. וכן מתרגם רס"ג להדיא: ולא תסאני להם = ואל תרומם אותם, ודוהם: ¹Keine Erhebung für sie.

11. עֵינֵי גְבוּהוֹת אָדָם שְׁפֹל וְשַׁח רֹמֵם אֲנָשִׁים וְנִשְׁבַּח יְהוָה לְבָדוֹ בַּיּוֹם הַהוּא:

עֵינֵי גְבוּהוֹת אָדָם. המלים באו מסרסות. והכונה: גבתות עיני אדם. גאותו, שפלה. (תלמידי המנוח שמריה אלטשולר).

והשוה: "גבה עינים" (תהלים קא 5).

ובאה מלת "שפל" בלי זכר מפני סמיכתה למלת "אדם", ע"ד: נסו ואין רדף רשע, וצדיקים ככפיר יבטח (משלי כח 1).

ואולי באה מלת "גבהות" שהיא שם מפשט במקום התאר "גבוהים" (עיני הגבוהים שבבני אדם), ולא יהיה צורך לסרס את המלים, ותהיה "גבהות" על דרך: מתיך בחרב יפלו וגבוך תף במלחמה, שבפרק הבא (24), שהכונה במלת "גבורתך" היא "וגבורתך" בהקבלה למלת "מתיך" שלפני זה, וכן להלן ה 15: ועיני גבוהים תשפלה.

ג.

8. שֵׁרֵי-חַמְשִׁים וַיִּנְשׂוּא פָּנִים וַיִּזְעַץ וַחֲכָם חֲרָשִׁים וְנִבּוֹן לְחָשׁ:

וַחֲכָם חֲרָשִׁים. הנביא משתמש במלת "חרשים" בשתי הוראות: (א) הוראת האמנות במלאכה ובחרשת. מל': מלאכת חקש וחושב (שמות

¹ ור' בטרטות על ענין זה מאמרי: "משנה ההוראה בתנך".

לה 35, ועוד); ב) הוראת הסוד והלחיש, מל': חֲרַשׁ (יהוש' ב 1), בהקבלה לתאר: ונבון לחש, הבא תכף אחריו.¹

6. כִּי־תִפֶּשׂ אִישׁ בְּאָחִיו בֵּית אָבִיו שְׂמֵלָה לְכָה קָצִין תִּהְיֶה־לָּנוּ
וְהַמְּשָׁלָה הַזֹּאת תַּחַת יָדְךָ :

וְהַמְּשָׁלָה. במקום וְהַמְּשָׁלָה הַזֹּאת תַּחַת יָדְךָ, שהיו צריכים לאמר, בהמשך למאמר: קצין תהיה לנו, מצות הנביא שם זה ל"מְשָׁלָה" (אולי היתה הקריאה העקרית: וְהַמְּשָׁלָה) בכונה לתת לזה הוראת בוז. כי הן לא יתכן שהם יאמרו לאיש שרוצים שיקבל איזו משרה כי יקבל מהם דבר של מכשול, ודרך זו הגנו מוצאים בישע' במקומות אחדים. (ר' באורי להלן ל 10).

7. יֵשׂא בְּיוֹם הַהוּא לֵאמֹר לֹא־אֶהְיֶה חֹבֵשׁ וּבְבֵיתִי אֵין לֶחֶם וְאֵין
שְׂמֵלָה לֹא תִשְׂמוּנִי קָצִין עִם :

חֹבֵשׁ. מלת "חֹבֵשׁ" הוראתה מי שאוסר בבית אסורים, מל': אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים (ברכות ה:). וכן הוראת שרש "חֹבֵשׁ" חֲבַשׁ בערבית: שים בטהר.

וּפֶה עֹנֶה הַאִישׁ שְׂשׂוֹאִלִים מִמֶּנּוּ לְקַבֵּל אֶת הַשְּׁלֹטוֹן: אינני חפץ להיות "חובש", איש אשר כל עסקו הוא רק לשים אנשים במאסר, ובוה הוא שם כל ענין הממשלה לבז.

וְצִרִיךְ לַהֲעִיר כִּי הַרְדַּק אֹמֵר כִּי כֹונֵת "חֹבֵשׁ" היא "מושל"; והוא מוסיף כי הוא "נקרא כן לפי שחובש ואוסר העוברים על מצוותיו".

9. הַכִּרְתַּת פְּנִיָהֶם עֲנִתָה בָם וְחֲטָאתָם כִּסְרָם הִגִּידוּ לֹא כִחְדוֹ אֹוִי
לְנַפְשָׁם כִּי־נִמְלְוּ לָהֶם רַעְיָה :

עפ"י הטעמים יוצא כאלו היתה הכונה: כמו סדם גם הם הגידו חטאתם, ולא מצאנו כי אנשי סדם התפארו בחטאתם והגידוה בגלוי. והכונה היא: את חטאתם הגדולה כחטאת סדם (ע"ד: ויגדל עון בת עמי מחטאת סדם — איכה ד 6) הגידו ולא התבישו. ועפ"י צריך לחבר את מלת "כסדם" אל "וחטאתם" שלפניה.

1 זוהי דגמה נוספת לאלה שבמאמרי ימשנה ההוראה בתנ"ך.

20. הפארים והצערות והקשרים וכתתי הנפש והלחשים:

וּכְתִי הַנֶּפֶשׁ. השם „נפש“ בערבית (نفس) מורה על הנשימה, והשם „בתי הנפש“ נתן לבקבוקים המכילים נוזלים ריחניים שמריחים אותם ושואפים אותם באף. (תלמידי ארנון).

25. מתיך פחרכ יגלו וגבורתך במלחמה:

וּגְבוּרַתְךָ. מלה זו כונתה „וגבוריך“, ובא שם מפשט בל"י במקום חאר בל"ר; וזה בהקבלה למלת „מתיך“ שבראש הפסוק.

וכן: כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש (להלן כ 4). שהכונה היא על השבויים והגולים.

רדק מבאר „וגבורתך“, ומתי גבורתך, ואין צורך בהוספת מלה זו.

ד.

4. אם רחץ אדוני את צאת פנות ציון....:

אם, למלה זו יש לפעמים הוראה „אכן“ כמלת אַן בערבית כשאין אחריה תשובת תנאי¹. וכן גם פה.

5. וכרא יהוה על פלמכון הר ציון ועל מקראה ענן יומם....:

מְקַרְאֶיהָ, הם הקריות. הכפרים הקרובים לציון, וחלוף „קרה“ ב„קרא“. נמצא במקומות שונים בתנך. (תלמידי צבי לבנון).
וכן בערבית מורה השם „קריה“ (قَرِيَة) על „כפר“,

ה.

1 — 7 והלאה.

במאמרי „מליצת ישמעאל בשדה ישראל“ דברתי על מנהג משוררי הערבים ואחריהם המשוררים העברים בספרד להתחיל שירי תהלתם באחד הענינים האחרים המושכים את לב הקורא (תאורי טבע, אהבה, זכיו"ב), ואח"כ הם עוברים באפן מלאכותי לענין התהלה. ושם הבאתי גם את שירו של ריה"ל בתאור סערת הים והנסיעה בו באותה שעה אחרי הקדימו דברי מוסר רבים שמהם הוא עובר לענינו. ז"א: הקדמה כזאת גם לא בשיר תהלה דוקה².

1 ר' דבר' לב 41, משלי ג 34, איוב יד 5, יז 13, 16, איכה ה 22.

2 דיואן ברודי ח"ב צד 160.

ופה יש לנו ג"כ הופעה כזאת:
הנביא מתחיל בספור יפה ובמליצה נהדרה ע"ד דודו וכרמו, שעשה
כל מה שאפשר כדי שיעשה ענבים טובים ולא הצליח, ולכן ענשהו בכל
מיני ענשים; וכאשר מצדיק כל שומע דבריו את הענשים האלה, הוא מביא
את הנמשל וקורא: כי כרם ה' צבאות [הוא] בית ישראל! ומפה הוא עובר
לענינו האמתי בכל המאמרים הבאים המתחילים כלם במלת הקריאה: הו! ו
ובפסוקים האלה הננו מוצאים שמושים בדרכי מליצה שונים: צמודים
במלים: "פָּרָם" ו"קָרָן" באותיות קרובות במבטאן; וביחוד במאמרים:

וַיִּקְרוּ לְמִשְׁפָּט וְהָיָה מִשְׁפָּח

לְצַדִּיקָה וְהָיָה צַדִּיקָה.

ישנם פה גם מאמרים הבאים בהקבלה מדיקת:

הָסַר מְשׁוֹכְתּוֹ וְהָיָה לְבַעַר

פֶּרֶץ גְּדֵרוֹ וְהָיָה לְמַרְמָס.

וכן במעשי עבודת הכרם הדרגות במספר המלים מאחת לשתיים
ולשלוש ולארבע:

וַיִּצְוֶקְהוּ

וַיִּסְקְלֵהוּ

וַיִּטְעֲחֻ שׁוֹרֶק

וַיִּבֶן מְגֵדֵל בְּתוֹכוֹ

וְגַם יָקַב חֶצֶב בּוֹ

דרך המורה על התפעלות ההולכת ונחלשת, עד שהוא גומר
במאמר הארך:

וַיִּסּוּ לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ - בְּאֲשִׁים.

וגם חזרה שלמה על המאמר הזה בתמיהה של התפעלות:

מִדּוּעַ קִוִּיתִי לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בְּאֲשִׁים ?

¹ דבר כזה הננו מוצאים גם בשירת הים (שמות טו 9): אָמַר אוֹיֵב:

אָרְרֶיךָ

אֲשִׁיג

אֲחַלֵּק שְׁלָל

תַּמְלֵאמוּ בְּקִשֵׁי (במדת ג' מלים)

אָרִיק חֲרָבִי

חֲזִרִישְׁמוֹ יְדִי (כנ"ל).

2. . . . וַיִּקְוּ לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בְּאֲשֵׁים :

בְּאֲשֵׁים. בא פה שרש „כאשׁ” בהוראת „יבשׁ” (ע”ד קרבת הגזרות), והכונה לענבים שמיצם יוצא בעודם על הגפן בהבקעם וזגם מתיבש ומחכוץ ומשחיר. וכן הננו מוצאים ביואל (א 12): הגפן הובישה, שהכונה היא על הענבים המתיבשים.

וכן הננו מוצאים שרש זה בא בהוראת שרש „בושׁ”, כגון: וכסיל יבאיש ויחפיר (משלי יג 5) שבאה מלת „יבאישׁ” על יד „יחפיר”, וכן (ישע’ ל 5): כל הכאישׁ. בכתיב משרש „כאשׁ” ובקרי משרש „יבשׁ” ובהוראה משרש „בושׁ”, כמו שהוא גומר את המאמר: כי לַבִּשָּׁת וגם לחרפה.

11. הוּי מְשֻׁכְּמֵי כְּבִקְר שְׁכָר יִרְדְּפוּ מֵאַחֲרֵי כְּנֶשֶׁף בֵּין יַדְלִיקָם :

גם פה ישנה הקבלה מדיקת במלים כשלא נביא בחשבון את מלת „הוּי” השיכת לשני המאמרים.

יַדְלִיקָם. מלה זו היא בעקרה בהוראת „יבעירם”, יחממם, בהעברת הוראת חמום האש להדלקת המדורה. והשתמש פה במלה זו הנדירה גם בהוראה זו בתנ”ך, ולא במלת „יבעירם” השכיחה הרבה. מפני הוראתה השניה שהיא ענין הרדיפה. בהקבלה למלת „ירדפו” במאמר הקודם המקבילה לה, וכאלו הוא מכִּן גם להוראה זו: הם רודפים אחרי השכר והיין רודף אחריהם.¹

14. לְכֵן הִרְחִיבָה שְׂאוּל נַפְשָׁה וּפְעָרָה פִּיהָ לְכָלִי הַקָּ וַיִּרְדַּ הַדָּרָה וְהַמוֹנָה וְשְׂאוּנָה וְעַלֵּן בָּהּ :

איננו אומר לאן ירדו כלם. אך הכונה היא: הדרה של עירם שהם יושבים בה (מבלי הזכיר את השם „עיר”) וכל המונה (רעשה) משרש „המה” בהוראת: תמיה) ושאוּנָה ועליוּתָה — ירדו בה, בשאוּל. ועפ”ז צריך לחבר את מלת „ועלז” אל מה שלפניה. ובמלה זו צריכה לבוא נגינה מפסקת לא מחברת. אך אם נחבר מלת „ועלז” אל „בה” ונבאר „ועלזו בה” בהוראת „והעליוּם אשר בה” יחסר פה המקום אשר אליו ירדו כלם.

1 ור’ בפרטות במאמרי ימשנה ההוראה בתנ”ך. וראה גם בפרוש יאור

בהירי, שעמד על שתי ההוראות של שרש זה.

29.... וינהם ויאחו מרף ויפליט ואין מציל :

זה כמעשה החתול בעכבר לפני טרפו אותו שהוא תופשו בפיו ופולטו פעמים אחדות עד שהוא טורפו.¹
ומלת „ויפליט“ הוראתה כהוראת „פלט“ התלמודית במאמר: כבולעו כך פולטו (פסח' עד).

30.... ונבטו לארץ והנה חשף צר ואור חשף בעריפיה :

צר ואור. אולי מורה המלה „צר“ על השמש, מהוראת שרשי: צהר- זהר-זרח; ע"ד: בר-בהיר; ובכן יהיה זוג השמות „צר ואור“ כנוי לשמש ולירח, ששניהם חשכו ע"י „עריפיה“ של הארץ, ענניה העורפים ומטיפים מימיהם ארצה.

7.

10. השמן לכהעם הזה ואוניו הכבד ועינו השע... :

השע. צווי מבנין הפעיל מנל"י (שעה) ע"ד: „הצל“ בשנוי פתח לקמץ בהפסק.

והוראת „שעה“ פה היא „כסה“, כהוראת „עשה“ במקומות שונים בתנך (ישע' לב 6; תהל' ט 16; משלי יג 16, איוב כג 9; וגם ברא' כה 25). ופה הכונה: שים מסוה על עיניו לבל יראה. וכן בקוראן בשורת הפרה (פסוק 6) כמעט תרגום פסוק זה: ختم الله على قلوبهم وعلى سمعهم وعلى ابصارهم غشاوة (קתם האל על לבותם ועל שמיעתם ועל רואותיהם פסוי. והשתמש למלת כסוי במלת غشاوة שהיא משרש غشا=עשה.²

1, 2.... עלה רצין מלך-ארם ופקח בן-רמליהו מלך ישראל ירושלם למלחמה עליה ולא יכל רצין [להלחם עליה: ויגד לבית דוד לאמר נחה [=חנה] ארם על [=עם] אפרים.... :

המאמר „ולא יכל להלחם עליה“ מספר את סוף הענין, והפסוק הבא גמשך אל מה שכתוב לפני מאמר זה.

ואולי בא פה מאמר זה בהשפעת מה שמספר בספר מ"ב טז 5 בקצרה: אז יעלה רצין מלך ארם ופקח בן-רמליהו מלך-ישראל ירושלם

1 (וראה גם פרוש שדל).

2 (ור' להלן בבאורי לפרק לב 3, ובספרי „חקרי מקרא“ לאיוב כג 9).

למלחמה עליה ויצרו על אחו ולא יכלו להלחם. ובזה נגמר שם כל ענין מלחמה זו.

9. אם לא תאמינו כי לא תאמינו :

הוראת "לא תאמינו" היא: לא תהיו במנוחה. לבכם לא יהיה בטוח; כהוראת שרש אֱמַן (אמן) בערבית שהיא: היה בבטחה.¹

11. שאל-לך אות מעם יהוה אלהיך העמק שאלה או הגבה למעלה: באה מלת "שאלה" בשתי הוראותיה: (א) הוראת השאלה בסמך אל "שאל" שלפני זה; (ב) הוראת "שאל" בסמך אל "העמק" ואל המאמר המקביל או הגבה למעלה.²

15. חמאה ודבש יאכל לדעתו מאם ברע וכחור כפושב:

לדעתו. כמו: מדעתו, משעת דעתו של הנער הילד להבחין בין טוב לרע. יאכל כל אוכל - חמאה ודבש.

והנביא קובע פה מין זמן שאיננו טבעי ושכיח בדבור, מפני שהוא מדבר אל אחו שאיננו יודע למאס ברע ולבחור בטוב; והוא רומז לו בדבריו על הנער עליו בעצמו. אבל להלן (ח 4) כשהוא קובע ג"כ זמן בקשר עם הנער, בשעה שה' איננו מדבר אל אחו, כי אם אל ישעיהו, הוא אומר: "כי בטרם ידע הנער קרא אבי ואמי", זוהי קביעת זמן טבעית השגורה בפי בני אדם.

ולהוראת המאמר "חמאה ודבש יאכל" ראה להלן בבאורי לפסוק 22. שאין זה ענין להורות כי המצב בארץ יהיה טוב כי אם להפך. וכל הנבואה הזאת נאמרת על סופה של ממלכת אפרים וחרבנה ע"י מלך אשור.

16. כי בטרם ידע הנער מאם ברע וכחור כפושב תעוב האדמה...:

פה הוא מבאר הטעם למה יאכלו חמאה ודבש (דבר המורה על החרבן) מן העת שידע הנער להבחין בין טוב לרע? מפני כי עוד לפני הגיע זמן זה תהיה הארץ כבר עזובה ושוממה.

1 ור' בפרטות ובעוד דגמות אחדות בתנ"ך במאמרי "הוראות נשכחות לשרשים תנכיים".

2 ור' מאמרי "משנה ההוראה בתנ"ך".

17. יָבִיא יְהוָה עֲלֶיךָ וְעַל-עַמְּךָ וְעַל-בֵּית אָבִיךָ יָמִים אֲשֶׁר לֹא-בָאוּ
לְמִיּוֹם סוּר אַפְרַיִם מֵעַל יְהוּדָה... :

עד פסוק זה דבר הנביא אל אחז, ומפה והלאה הוא מפנה את פניו לצד אפרים ומלכה פקח בן רמליהו, וקביעת הזמן, למיזם סור אפרים מעל יהודה מורה ג"כ כי הדברים נאמרים לאפרים, ובדרך אגב הוא מוכיחם על אשר נפרדו מעל יהודה לפניו. בימי ירבעם, והוא אומר להם: הן מהעת ההיא כבר סבלתם הרבה, בימי מלחמות בן הדד וחזאל ועוד, אך כצרה שתבוא עליכם עתה עוד לא באה עליכם עד כה. ולו דבר אל יהודה כי אז היה צריך לדבר אחרת.

18, 19. וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִשְׁלַח יְהוָה לְיָבוֹב אֲשֶׁר בְּקִצֵּה יְאִרֵי מִצְרָיִם
וְלְדַבּוּרָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר: וּבָאוּ וְנָחֲוּ כֻלָּם בְּנִחְלֵי הַבְּתוּת
וּבְנִקְיֵי הַסְּלָעִים וּבְכָל הַנְּעֻצוּצִים וּבְכָל הַנְּהַלְלִים:

בחר בציור הדבורה ומעשיה בקשר עם הדבש שיאכלו בארץ, ככתוב לפני זה (16) ולהלן (22).

20. בַּיּוֹם הַהוּא יִגְלַח אֲדֹנָי בְּתַעַר הַשְּׂכִירָה בְּעֵבְרֵי נְהַר בְּמִלְךְ אַשּׁוּר
אֶת-הָרֵאשׁ... :

המלים „בעברי נהר, במלך אשור“ הן באור לתער השכירה, וכאלו באו במאמר מסגר, והעיקר: יגלח ה' בתער השכירה את הראש וכו'.

21, 22. וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִתְּיֶה-אִישׁ עֲגַלַת בְּקָר וּשְׁתֵי-צֹאֵן: וְהָיָה מָרֹב
עֲשׂוֹת חֶלֶב יֹאכַל חֲמָאָה פִּי חֲמָאָה וְדָבֵשׁ יֹאכַל כָּל-הַנּוֹתָר
בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:

שני הפסוקים האלה באים בדרך אירוניה על המצב שיהיה בארץ מצד השממון וחסר עבודת האדמה מאפס אנשים לעבדה, וזה בא על דרך „הקלול הבא לשם גְנוּי“ (اللع الذي يراد به الغم) שהוא אחד מקשוטי השירה הערבית, הדברים נראים כאלו באו לתאר את השפע הרב שיהיה בארץ שנאמר עליה (במד' יד 8) כי היא ארץ זבת חלב ודבש, כי כל מי שישאר בארץ יאכל חמאה ודבש; ובאמת הכונה היא ההפך מזה: את הצאן והבקר רועים עפ"ר במקומות שלא יצלחו לעבודת האדמה והם מצמיחים עשבים שהם למרעה. בא"י נקראים מקומות כאלה

"מדברות". כגון: מדבר יהודה, מדבר מעון, מדבר זיף, מדבר גבעון, מדבר עין גדי, ומדבר תקוע. ובמשה כתוב ומשה היה ר' עָה את צאן יתרו חתנו כהן מדין וינהג את הצאן אחר המדבר (שמות ג' 1). ומקום כזה שלשם מוליכים את המקנה למרעה נקרה "דָּבָר" (כעדר בתוך הָדְבָרוּ—מיכה ב' 12; ורעו כבשים פְּדָבְרָם—לעיל ה' 17, שהכונה היא: פְּדָבְרָם). ופה כונתו להגיד כי הארץ תהיה ריקה מיושביה, והאדמה תִּשֵּׁם מבלי עובדים, ובמקום שהיה לפנים מצמיח עצים נותני פרי יעלו קוצים; ומקומות מִשְׁבִּים לפנים יהיו למקומות מרעה למקנה, והמרעה יהיה רב כל כך עד אשר אם יהיה לאיש רק עגלה אחת ושתי צאן תִּתְנַח לו חלב רב לשתות ולהותיר לעשות ממנו גם חמאה, וכן תרבינה שם הדבורים עושות הרבש, ויהיה לאדם די דבש למאכלו, ובהתול הוא אומר: כי חמאה ודבש יאכל כל הנותר בקרב הארץ.

(ור' להלן באורי לכג' 10, וגם שד"ל ודוהם ואורלי).

23 - 25. וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יְהִי כָל־מְקוֹם אֲשֶׁר יְהִי־שָׁם אֶלֶף גֶּמֶן בְּאֶלֶף כֶּסֶף לְשֹׁמֵר וְלִשְׂוִית יְהִי: כַּחֲצִים וּבְקִשְׁתַּי יָבֵא שְׂמָה בִּי־שֹׁמֵר וְשִׂית תְּהִי כָל־הָאָרֶץ: וְכָל הַהָרִים אֲשֶׁר בְּמַעַדְר יַעֲדִרוּן לֹא־תָבֹא שְׂמָה יִרְאֵת שֹׁמֵר וְשִׂית וְהִי לְמִשְׁלַח שׁוֹר וּלְמַרְטָם שָׁה:

הפסוקים האלה ממשיכים לתאר את השממון שבארץ מבחינה

אחרת:

המקומות שגדלו בהם אלפי גפנים שהיו שוים אלפי כספים יהיו נטושים לגדול קוצים, והציידים יבואו שמה בקשתותיהם ובחציהם כמו ביערות, כי תרבינה שם חיות השדה, וכל הארץ תתכסה בשמיר ובשית, כי לא יהיה מי שיחרש את האדמה, ואגב החרישה לעקרה, וגם ההרים אשר במדרגותיהם קשה לחרש ועודרים אותם ביד במעדר — גם שם לא תבוא חמאכלת הכורתת את הקוצים, והמקנה יבוא שמה לרעות (חזור על ציורו הראשון).

"יראת" כמו: "מִרְאָ = מִרְה" (שופ' יג' 5), תער, מאכלת'.

1 מפי חותני הר' יחיאל מיכל פינס ז"ל, והזכיר את האמור בירושלמי (גזיר

פ"ט, בגמרא להלכה ו') על הכתוב: ומורה לא יעלה על ראשו (ש"א א' 11): א"ר ינאי: כתיב: וכל ההרים אשר במעדר יעדרון לא תבוא שמה יראת שמיר ושית, מה הָנִין

ח.

1. וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קְחִי-לְךָ נְלִיזִין וְגִדְלִים וּכְתַב עָלֵיהֶם בְּחֶרֶט אֲנֹשׁ לְמַהֵר שְׁלַל חֶשׁ בָּן:

הכונה היא שיכתב על הגליון את המלים „למהר שלל חש בז”, שני השמות עם האות ל בראשם. כן הננו מוצאים על החותמות שנמצאו בארץ את שמות בעליהם חקוקים עם האות ל בראשם, כגון: ליאזניהו, לעבד ירבעם, וכן על און של כלי חרס שנמצא בעפל: למלך חברון, וכן במאמר: ונתן אהרן על שני השעירים גרלות, גורל אחד ליהוה וגורל אחד לעזאזל (ויקרא טז 8). הכונה היא כי על הגורל האחד (מאיזה המר שיהיה) תהיה רשומה המלה „ליהוה” ועל השני „לעזאזל”¹.

5. וַיִּקְרָא יְהוָה דְּבַר אֵלַי עוֹד לֵאמֹר:

עד כה דבר ישעיה אל אחז לחזק לבו, ומפה והלאה הוא פונה אל מפלגה מדינית שהייתה כנראה ביהודה כנגד אחז, והיא התקשרה עם ישראל וארם, ואותה הוא קורא בשם „העם הזה” בלשון בוז (במסוקים: 6, 11, 12) כנגד „בית דוד” (לעיל ז 13) לאחז וסיעתו, ואולי היה במפלגה זו „בן-טבאל” הנזכר לעיל (ז 6). וממה שהוא אומר שם „ונמליך מלך בתוכה” נראה שלא היה בעת ההיא בירושלם, ואולי בא יחד עם ישראל וארם: כי קשה בכלל לחשב כי אמרו להמליך על יהודה איש זר ולא יקחו הם בעצמם את הארץ. וכן עשו אחיכ גם פרעה נפח שהמליך על הארץ אחד מבני יהודה עצמם (מ”ב כג 34). ונבוכדנצר שהפקיד על הנשארים ביהודה את גדליה בן אחיקם מבני יהודה (שם כה 22).

כירא דחיל מן קדין פרזלא, אף קדין סערה דחיל מן הדין פרזלא (בפרוש פני משה: מה הזרע הזה נתיירא הוא מן הברזל הזה שהוא קוצרו, אף השער הזה נתיירא הוא מן הברזל שהוא מגלחו). וזה מראה כי גם הם קשרו מלת „יראת” עם „מוקח” של השער, רק שבדרך דרש דרשו כי זה מלשון פחד ויראה, ודרשה כזו ישנה גם במדרש רבה (פרשה י, סימן טז): למה נקרא שמו של תער מורה, שאין השער מתירא אלא מן הער שהוא מגלחו גילוח של השחתה, ומרטי אומר על מלה זו Name der Sense oder Hacke des Beiles.

¹ ור’ להלן באורי למאמר יוזה יכתב ידו ליהוה” מד 5; ור’ גם מרטי

לפסוק זה.

11. כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֵלֵי בְחֻקֹּת הַיָּד וַיִּסְרֵנִי מִלְּכֶת בְּרָרְךָ הָעֵם־
הַזֶּה לֵאמֹר :

וַיִּסְרֵנִי ; אֶסֶר עֲלַי, וְכֶשֶׁם שֶׁשְׂרָשֵׁי „אֶסֶר“ ו„יִסֵּר“ מֵאֲחָדִים בְּהוֹרֶאת
הַקִּשְׁיָרָה (נִנְתְּקָה אֶת־מוֹסְרוֹתֵימוֹ - תְּהַלֵּי ב 3 - , מוֹסֵר מַלְכִּים
פֶּתַח - אִיּוֹב יב 18), כֵּן הֵם מֵאֲחָדִים גַּם בְּהוֹרָאָה זוֹ שֶׁל לֹא־הִרְשָׂאָה לַעֲשׂוֹת
דָּבָר.

12. לֹא תֹאמְרוּן קֶשֶׁר לְכֹל אֲשֶׁר־אָמַר הָעֵם הַזֶּה קֶשֶׁר וְאֶת־מִוֶּרְאוֹ
לֹא־תִירָאוּ וְלֹא תִעְרִיצוּ :

מִוֶּרְאוֹ ; הַדָּבָר שֶׁהָעֵם הַזֶּה מִיִּרְאָה אֶתְכֶם מִפְּנֵיו.

21, 22. וְעִבְרָ בָּהּ נִקְשָׁה וְרַעֲב וְהָיָה כִּי־יִרְעֵב וְהִתְקַצֵּף וְקָלַל בְּמַלְכוֹ
וּבִאֱלֹהָיו וּפְנָה לְמַעְלָה : וְאֶל־אֶרֶץ יִבְיֹט וְהִנֵּה צָרָה וְחִשְׁקָה
מְעוֹף צִוְקָה וְאִפְסָה מִנְּהַח :

וְעִבְרָ בָּהּ נִקְשָׁה וְרַעֲב. הַשְּׂיָרוֹת הַעוֹבְרוֹת בָּאֶרֶץ שֶׁהִיוּ רְגִילוֹת
לְרֹאוֹת אֶת אֶרֶץ יְהוּדָה פּוֹרִיָּה לֹא יִמְצְאוּ בָּהּ עוֹד מֵה לֵאכֹל, וְיִהְיוּ נִקְשִׁים
וְרַעֲבִים. (תְּלַמִּידֵי נַחֲן זוֹטָא).

וְהָיָה כִּי יִרְעֵב - וְהִתְקַצֵּף וְקָלַל בְּמַלְכוֹ וּבִאֱלֹהָיו. לְדַעְתִּי זֶהוּ
גַּמֵּר פֶּסוּק 21, וְהַמְלִים „וּפְנָה לְמַעְלָה“ שֶׁאִחִזֵּי שִׁיכּוֹת לַפְּסוּק הַבֹּא. וְהַכּוֹנֵה
הַיָּא : בֵּין אִם יִפְנֵה לְמַעְלָה וּבֵין אִם יִבְיֹט לְאֶרֶץ לְמַטָּה - בְּכֹל מְקוֹם יֵהִי
רַק חֶשֶׁךְ וְאִפְסָה.

וְאֶרְלִיךְ בַּמִּקְרָא כַּפְּשׁוּטִי חוֹשֵׁב כִּי הַמְלִים „וְאֶל אֶרֶץ יִבְיֹט“ מִחֲבֵרוֹת
אֵל מֵה שֶׁלְּפָנֵיהֶן ; אֵךְ יוֹתֵר נִכּוֹן לְפָרֵשׁ כִּי הַמְלִים „וּפְנָה לְמַעְלָה“ שִׁיכּוֹת
לְמֵאמֵר שֶׁלְּאַחֲרֵיהֶן.

ט.

1. הָעֵם הַהֲלֹכִים בַּחֲשֵׁךְ רָאוּ אֹרֶךְ נִדְוָל יִשְׁבִּי בְּאֶרֶץ צִלְמוֹת אֹרֶךְ
נָגַה עֲלֵיהֶם :

פֶּסוּק זֶה הוּא רִמְזוֹ לְגֵאֲלָה בַּמַּסְלַח סְנַחְרִיב וּמַחְנָהוּ עַל יְדֵי הָאֵשׁ
וְהָאֹרֶךְ¹.

1 ראה במאמרי „האש במחנה סנחריב“ בסוף הספר.

4.3. כי את-על סבלו ואת מטה שקמו שקמו הנגש בו החתת כיום
מדין: כי כל-סאון סאן פרעש ושמלה מנוללה כרמים והיתה
לשרפה מאכלת אש:

במחנה סנחריב היתה המפלה בלילה (והיה בלילה ההוא ויצא
מלאך יהוה ויך במחנה אשור-מ"ב יט 35). וכנראה היה הדבר ע"י התפרצות
פתאומית של אש ולהבה מהאדמה¹, וזה דומה למערכת גדעון כנגד חיל
מדין בלילה (ראש האשמרת התיכונה-שופ' ז 19), וע"י אור הלפידים
שבכדים (שם, שם 20). וזהו הדמוי ל"יום מדין", והמאמר, והיתה לשרפה
מאכלת אש.

6.5. כי ילך ילד-לנו בן נתן-לנו ותהי המשרה על-שכמו ויקרא שמו
פלא יועץ אל נבור אבי-עד שר-שלום: לסרבה המשרה
ולשלום אין-קץ על-כפא דוד ועל-ממלכתו....:

זו היא נבואה מיחדת בהנלד חזקיהו. בשנה השביעית למלכות יותם,
שעל הימים ההם כתוב במ"ב (טו 37): בימים ההם החל יהוה להשליח
ביהודה רצין מלך ארם ואת פקח בן-רמליהו.
ולפי החשבון יוצא כי היה אחז בן י"ג שנה בהולד לו חזקיהו.

6. לסרבה המשרה ולשלום אין קץ...:
כנראה השתמש במלים האלה שיש בהם רמז לכנוי "שר שלום"
שבו נגמר הפסוק הקודם.

16. על-בן על-בהוריו לא-ישמח אדני...:
אין מאמר זה תוצאה ממה שכתוב לפניו. והוראת, "על כן" היא פה
"אכן", וכן להלן ט 16; טז 4, ועוד.

י

3. על-מי תנוסו לענרה ואנה תעזבו כבודכם:
לפי הענין יותר נכון סדר זה של המלים: על מי תעזבו כבודכם
ואנה תנוסו לעזרה. (תלמידי אברהם לב).
ויהיה מבטא "על מי" בהוראת "למי", "בידי מי".

1 ר' במאמרי הניל בסוף אספר.

כְּבוֹדְכֶם, לפי קריאת המבארים החדשים בפסוק הבא תכף אחרי מלה זו: יִבְלְתִי פִרְעַת, חַת אֲסִירִי, שׁ, בְּלַתִּי וְ, אֲסִירִי. הם שמות האלילים שהנביא מהתל במ— תהיה מלת -כבודכם" מוסבה ג"כ על האלילים שהם מכבדים ומעריצים¹. ותהיה גם מלה זו אמורה בדרך אירוניה.

17. וּבְעֶרְהָ וְאָכְלָה שִׁיתוּ וּשְׁמִירוֹ בְּיוֹם אֶחָד:

עפ"י ט 17: כי בערה... שמיר ושית תאכל, באה מלת "שיתו" בחירק במקום "שיתו" בצירה, מהשם "שית" ע"ד: ביחול, חילול, וכל השמות אשר במשקלם, — כדי להשוותו אל "שמירו" הבא בחירק.

23, 24. כִּי כָלָה וְנַחֲרָצָה אֲדַנִּי יְהוָה צְבָאוֹת עָשָׂה בְּקִרְבִּי כָּל-הָאָרֶץ: לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדַנִּי יְהוָה צְבָאוֹת אֵל תִּירָא עִמִּי יוֹשֵׁב צִיּוֹן מֵאֲשׁוּר:

אין דברי פסוק 24 מסבבים מדברי פסוק 23, ולא תוכל מלת "לָכֵן" להיות בהוראתה הרגילה. והוראתה פה היא הוראתה בערבית: $\text{לכֵן} = \text{אָבֵל}$, ואחרי אמרו כי ה' יעשה כלה בקרב כל הארץ, הוא אומר: אבל אתה עמי יושב ציון אל תירא, וכו'. ואולי זוהי הוראתה גם בירמיה ה 2, במאמר: ואם חי יהוה יאמרו, ל כן לשקר ישבעו.

26. וְעוֹרֵר עָלָיו יְהוָה צְבָאוֹת שׁוֹט מְמַתְּ מִדֵּיָן בְּצוּר עוֹרֵב וּמִטְּהוֹ עַל-הַיָּם וּנְשָׂאוֹ בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם:

כְּמַתְּ מִדֵּיָן, ר' באורי לעיל ט 3. וּמִטְּהוֹ עַל-הַיָּם וּנְשָׂאוֹ בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם. אחרי אמרו בפסוק 24: וּמִטְּהוֹ עַל-הַיָּם וּנְשָׂאוֹ בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם. הוא משתמש פה במלת "ומטהו" בהוראת הבינוני (והוא מטָה אותו), ובמלת "ונשאו" בהוראת: ויוליכהו.

28 - 32. כָּא עַל עֵת עֵבֶר בְּמִגְדוֹן לְמִכְמֵשׁ יִפְקֹד בְּלִיּוֹ: עֲבְרוּ מֵעֶבְרָה נָבַע מְלוֹן לָנֹה חֲרָדָה הֲרָמָה נִבְעַת שְׂאוֹל נָסָה: צַהֲלִי קוֹלְךָ בַּת-גִּלְיָם הַקְּשִׁיבִי לִישָׁה עֲנִיָּה עֲנִתוֹת: נִרְדָּה

1 ע"ד "מוראכס" (לעיל ח 13) שבא השם המפשט "מורא" בהוראת: הדבר שהנכם יראים מפניו.

מִדְמִנָּה יִשְׁכְּבוּ הַנְּבִיִּים הָעֵיזוּ : עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לְעַמְד
יִנְפְּף יְרוֹ הַר בֵּית-צִיּוֹן וְגִבְעַת יְרוּשָׁלַיִם :

יפה לראות בפסקה זו איך הנביא מוצא לכל מקום מבטא מיוחד ומאמר קצר מיוחד, ולא בדרך מונוטונית. והמאמרים המצטיינים בקצורם מורים גם על המהירות בהליכתו ממקום למקום. לרב השמות הוא מוצא גם צמודי מלים או אותיות : עברו מעברה, מלון לנו, נדרה מדמנה, עניה ענתות; חרדה הרמה (ר.ר.) צהלי קולך בת גלים (ל, ל, ל), הקשיבי לישע (ש, ש). לְמִכְמֶשׁ יִפְקֹד פְּלִי. אולי הוא משתמש בפעל „יפקיד“ אחרי השם „מכמש“ לקרבת שרש „כמש“ לשרש „כמס“ שהוראתו: שְׁמֹר, הִחְבֵּא.

יא.

1. וַיֵּצֵא חֲטָר מְגֻזַּע יִשְׂרָאֵל וַיִּנְצֹר מִשְׂרָשָׁיו יִפְרָה :

יפה פה הנגוד בין אשור לישראל, אחרי דברו על אשור בתור עצים „רמי הקומה“ ו„סבכי היער“ ו„הלבנון“ היער הַעֲבַת. — הוא מדבר על בית דוד בתור „חטר“ ו„נצר“ היוצאים מהשרש בהיותם עוד רכים וקטנים. ורמי הקומה האדירים יִפְרָחוּ ויִנְקְפוּ ויפלו, וכנגד זה החטר הקטן והנצר הרך של בית דוד יפרו וישגשגו ויהיו לברכה. חֲטָר, גֻזַּע. ה„גזע“ הוא החלק העליון של השרש הנראה לפעמים מעל להאדמה המְכֻסָּה את השרש; ו„החטר“ הוא החלק שבין הגזע והענפים. וכן בארמית „חוטרא“ הוראתו מקל. ומלת „מגזע“ מקבילה לנכון אל „משרשיו“ שבמאמר הבא.

6. וְנָר זָאֵב עִם פֶּבֶשׁ וְנֹמֵר עִם-גְּדִי יִרְבֹּץ... :

הנמר דרכו להתהלך תמיד כה וכה בלי הרף (אפשר לראות זאת בממרים הכלואים בכלובים בגני החיות). ופה הוא מתאר יפה איך נמר זה ירביץ במנוחה שאננה עם הגדי הקטן והחלש.

13. וְסִרָה קִנְאֵת אֶפְרַיִם וְצָרְרִי יְהוּדָה יִפְרָחוּ אֶפְרַיִם לֹא-יִקְנֵא
אֶת-יְהוּדָה וְיְהוּדָה לֹא-יִצֹר אֶת-אֶפְרַיִם :

החצי השני של הכתוב מבאר את חציו הראשון: לְעֵמֶת „וסרה קנאת אפרים“ בא: „אפרים לא-יקנא את-יהודה“, ולְעֵמֶתוּ: „וצוררי יהודה

יכרתו" בא: "ויהודה לא יצר את אפרים". ועפ"ז צריך לבאר כי כונת "וצוררי" היא "וצוררות", בהוראת שם מפשט. וכונת המאמר היא: וצוררות יהודה את אפרים תכרת, כי אין הכתוב מדבר פה כלל על אויבי יהודה; ושנית כי כמו בחציו השני של הכתוב הוא מביע הדדיות בין יחס אפרים ויהודה. צריך שתהיה הבעה כזאת גם בחלקו הראשון. ולא שיגיד של ש פעמים יחס אפרים ליהודה ורק פעם אחת יחס יהודה לאפרים. וכבר ראינו לעיל (ב 9, ג 25) ההפך כי השתמש הנביא בשם מפשט במקום בינוני בל"ר.

יב.

8. וּשְׂאֲבָתָם מִים בְּשִׁשּׁוֹן מִמְעֵינֵי הַיְשׁוּעָה:
זהו כנגד "שתי כוס" שהיא בתוך תמיד בהוראה לרעה, כגון: הנה אשר אין משפטם לשתות הכוס שחה ישתו (ירמ' מט 12). גם עליך תעבר כוס תשכרי ותתערי (איכה ד 21).

יג.

5. בָּאִים מֵאֶרֶץ מֶרְחֹק מְקַצֵּה הַשָּׁמַיִם יְהוָה וְכֹלֵי זְעֵמוֹ לְחַבֵּל כָּל-הָאָרֶץ:
הנביא רואה באים מרחוק ואיננו יודע עדין מי. ורק אח"כ הוא מכיר את ה' וכלי זעמו. וכן בפסוק 2: הרימו קול להם, ואיננו אומר למי: ובפסוק 9 בראשונה: קול המון בהרים.... ורק בסוף הוא אומר: יהוה צבאות מפקד צבא מלחמה.

6. הַיְלִילוּ בִּי קְרוֹב יוֹם יְהוָה כְּשֶׁד מִשְׁדֵי יְבוּא:
הכף במלת "כשד" היא בעיקרה "כי". והיא מקבילה ל"כי" שלפניה: כי אין טעם לאמר שיום ה' הוא כשד משדי.

11. וּפְקַדְתִּי עַל-תְּבַל רָעָה וְעַל-רָשָׁעִים עֲוֹנִם וְהִשְׁבַּחְתִּי גְאוֹן יְרִים וְגֵאוֹת עֲרִיצִים אֲשֶׁפִּיל:
במלת "רעה" צריך לבוא מסיק בהא (רעה): השם "רעה" עם כנוי הנסתרת החוזר ל"תבל" (הרע שלה).

או שבא זה ע"ד: ארפה מארץ מִדָּה (איוב יא 9) שהכונה היא: מִדָּתָהּ.
ופה הכונה: רִעְתָּהּ. ואין צרך לשנות מלה זו ל"רִעְתָּהּ" כמו שמציע לַגֵּרֵד.
או "רִעָה" כמו שמציע ארליך ב"מקרא כפשוטו".
נָאוּן – וְנִאוֹת. ע"ד משען ומשענה (לעיל ג 1). שְׁבִי – שביה (להלן
נב 2). טָרַף – טָרַפָה (נחום ב 13). במאמרים מקבילים.

12. אוֹקִיר אָנוּשׁ מִפֶּן וְאָדָם מִכֶּתֶם אוֹפִיר :

כנראה מלת "אופיר" היא פעל עתיד בהקבלה למלת "אוקיר"
שבראש הפסוק. (תלמידי חיים שלי).

שרש "ופר" = יפר" בערבית (وفر) מורה על חסכון וקמוץ. והנביא
משתמש במלה "אופיר" בשתי הוראותיה: הוראת שם העצם הפרטי למקום.
המתאימה למלת "כתם" שלפניה (כתם הבא מאופיר). והוראת הפעל
בהקבלה ל"אוקיר".

ובהקבלת "אוקיר" – "אופיר" ישנו צמוד שונה אות.

13. עַל-כֵּן שָׁמַיִם אֲרִיזוּ.....:

גם פה (כמו לעיל ט 16) אין פסוק זה תוצאה למה שכתוב לפניו.
והוראת "על-כן" היא: "אכן".

17. אֲשֶׁר כָּסַף לֹא יִחְשְׁבוּ וְזָהָב לֹא יִחְפְּצוּבּוּ :

לֹא יִחְשְׁבוּ ; לא יתנו לו חשיבות. וזוהי ההוראה התלמודית
למלת "חשוב" דבר שמתחשבים בו.

19. וְהִיָּתָה כָּכֵל צְבִי מַמְלֹכֹת תִּפְאֶרֶת נָאוּן כְּשֹׁדִים כְּמִהְפַּכֶת
אֱלֹהִים אֶת-סֹדֶם וְאֶת-עֲמֹרָה :

הכונה היא: בכל תהיה כסדם ועמרה אשר הפך האלהים; כי מדמים
עיר אל עיר אבל לא עיר אל דבר מפשט (מהפכה).

יד.

21. כֵּל-קָמוּ וַיִּרְשׁוּ אֶרֶץ וּמְלָאוּ פְּנֵי-תְבֵל עָרִים :

עָרִים ; ברבוי "ים" הוא כמו "ערוֹת" (לתלן יט 7) ברבוי "ות"
שמבארים: מקומות חשופים וריקים מכל צמת, מלשון: עָרַם וְעָרְיָה
(תלמידי דר' משה שחיב). (יחו' טז 7).

טו.

1. מִשָּׂא מוֹאֵב כִּי בַלִּיל שָׁדַד עַר מוֹאֵב נִדְמָה....:

כִּי מֵלֶה זֶה הוֹרָאָה בְּמִקוּמוֹת רַבִּים בְּסֵפֶר זֶה „אֲכַן” לַחֲזוֹק הַדְּבָרִים.¹
וְדִגְמָה לַהוֹרָאָה זֶה, נֹסֶפֶת עַל הוֹרָאוֹתֶיהָ הַשּׁוֹנוֹת הַנִּנּוּ מוֹצֵאִים גַּם בְּעֵרְבִית
בְּמִלּוֹת: אִן כִּי אִן אֲכַן.

- 3.... פִּלָּה יַלִּיל יִרְד בְּבִכִּי:

בְּעֵרְבִית אֲפֶשֶׁר לַהֲפֹךְ פֶּעַל עוֹמֵד לַפְעַל יוֹצֵא עִי תוֹסֶפֶת אוֹת „כִּי”
לַפְנֵי הַפְעַל, כְּגוֹן יָאֵל = „בֵּא בֵּו” בַּהוֹרָאָה: הִבִּיא אוֹתוֹ, וְעַל
דֶּרֶךְ זֶה תִּהְיֶה כּוֹנֵת: יִרְד בְּבִכִּי, מוֹרִיד בְּכִי, דַּמְעוֹת.
בְּמִקוּמוֹת אַחֲדִים הַנִּנּוּ מוֹצֵאִים אֲמֵנָם אֵת פֶּעַל „יִרְד” בְּבִנְיַן הַקֵּל
בְּקֶשֶׁר עִם דַּמְעוֹת בַּהוֹרָאָה פֶּעַל יוֹצֵא, כְּגוֹן: וְתִרְדָּנָה עֵינֵינוּ דַּמְעָה (יִרְמ'
ט 17). עֵינֵי עֵינֵי יוֹרְדָה מִים (אִיכָה א 16), פִּלְגֵי מִים תִּרְד עֵינֵי (שֵׁם ג 48);
אֲךָ בְּאִפֵּן זֶה תִּהְיֶה הַבֵּית בְּמִלַּת „בְּבִכִּי” מִיתֵרַת.

4. וְהוֹעֵק חֶשְׁבוֹן וְאֵלְעָלָה עַד-יַהֵךְ נִשְׁמַע קוֹלָם עַל-בֶּן חֲלָצֵי מוֹאֵב
יִרְעוּ נַפְשׁוֹ יִרְעָה לוֹ:

אִין הַחֲצִי הַשֵּׁנִי שֶׁל הַכְּתוּב תּוֹצֵאָה מַחֲצִיּוֹ הַרְאִשׁוֹן, וְהַמְּבֹטָא „עַל-כֵּן”
בֵּא גַם פֹּה, כְּמוֹ לַעִיל ט 16, בַּהוֹרָאָה „אֲכַן”, וְכֵן בְּפֶרֶק זֶה לַהֲלֹךְ בְּפִסּוֹק 7,
וּבְפֶרֶק הַבֵּא בְּפִסּוֹקִים 9, 11.
יִרְעָה, שְׂדֵל בְּפִרּוּשׁוֹ לַפִּסּוֹק זֶה מְזַכֵּיר כִּכֵּר כִּי בֵּא פֹה חֲלוּף אֵלֶּף
בְּעֵין, וְהַכּוֹנֵה: יִרָאָה, וְכֵן בְּעֵרְבִית לַהֲדִיא מוֹרָה שֶׁרֶשׁ וְרַעֲיִרַע (וִרְע)
עַל פֶּחַד וְאִימָה.
וְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּמִלָּה זֶה (יִרְעָה) בְּתוֹר צְמוּד לְמִלַּת „יִרְעוּ” שֶׁלַּפְּנֵיהָ.²

- 5.... כִּי מַעְלָה הַלּוֹחֶת בְּבִכִּי יַעְלֶה-בּוֹ....:

בְּבִכִּי יַעְלֶה-בּוֹ: זֶה כְּנֻגַּד „יִרְד בְּבִכִּי” לַעִיל פִּסּוֹק 3.

9. כִּי מִי דִימוֹן מְלָאוּ דָם כִּי אֲשִׁית עַל דִּימוֹן נוֹסֶפֶת....:

הַכּוֹנֵה הִיא כִּי עַל הַשֵּׁם „דִּימוֹן” יוֹסִיף אֵת הַמִּלָּה „דָם” וְתִקְרָא בְּשֵׁם

1 ר' בסוף הספר רשימת המקומות, ובפרק זה בלבד באה מלת 'כִּי' בהוראה
זו ת ש ע פעמים (בכל אחד מהפסוקים 1, 5, 6, 9 פעמים; ובפסוק 8 פעם אחת).
2 וכן Cheyne.

„דימון־דם“ מפני שהיא מלאה דם, וכמובן יש בזה גם הצמוד: דימון־דם. ודימון היא דיבון הנזכרת לעיל בפסוק 2. אך החליף הבית במם למען יהיה פה לנעיל עם מלת „דם“.

טז.

1, שְׁלַחוּ־כַר מוֹשֵׁל־אֶרֶץ מְסֻלַע מְדַבְּרָה אֶל־הָר בַּת־צִיּוֹן :
כַּר, לדעת המפרשים מלה זו בהוראת „צאן“ היה צריך לאמר :
„כרים“ בל”ר.
אך שרש „כר“ מהכפולים בערבית (כִּר) הוראתו: רוק, וכן הננו מוצאים גם במ”ב יא 4: לְפָרִי וְלָרֶצִים, ותהיה איפוא הכונה פה: שלחו רֶץ אל מושל ארץ (כנוי גאווה למלך יהודה).
ודברי הרץ אשר יגיד למושל הארץ באים בפסוק 3.
וגם בפרק זה. כמו בזה שלפניו. בא צרוף „על־כן“ פעמים (9, 11) בהוראת „אכן“.

יז.

1, מִשָּׂא רַמְשֶׁק הִנֵּה רַמְשֶׁק מוֹסֵר מַעִיר וְהִיתָה מְעֵי מִפְּלָה :
מְעֵי ; לרבותי הממין בפסוק זה באה צורת „מְעֵי“ במקום „עֵי“. וגם לדמותה אל „מעיר“ שלפניה.

ור' גם להלן לפרק לב 1.

וכי ישנה פה בכלל נטיה לזווג אותיות (Alliteration) רואים באחדים מהפסוקים הבאים. כגון הפסוק הבא: עֲזֹבוֹת עָרֵי עָרָעָר לְעִדְרִים תְּהִינֶנּוּ וּרְבִצּוּ וְאִין מַחְרִיד, שלש פעמים „ער“, ו„ע“ לפני זה. ופעמים „ר“ אחרי זה.

11. בְּיוֹם נִמְעַד תִּשְׁנֶנְשֵׁנִי וּבְכַקֵּר וְרַעַף תִּפְרִיחֵנִי נֵד קָצִיר בְּיוֹם נַחְלָה וּכְאֵב אָנוּשׁ :

הוא מתאר יפה את מפח הנפש של האדם הרואה מעשי ידיו מצליחים ומתקדמים מרגע לרגע ופתאום קורה מקרה והכל אבד: באותו יום הנטיעה כבר משגשג המִטְעָע, ובכקר הוא פורח כבר, והנה פתאם בא הנחל העובר על גדותיו וסוחף את הכל.

נָד ; פעל עבר, על משקל: מת, בהוראת: נָדָה.

בְּיוֹם נַחְלָה וּכְאֵב אָנוּשׁ ; אחרי השתמשו במלת „נַחְלָה“ בהוראת

„נחל“ (כמו בתהלים קכד 4)¹, עולה על דעתו ההוראה השניה למלה זו משרש „חלה“ (נחלה מכתבי-ירמ', י' 19; מכה נחלה מאד—שם יד 17; ועוד). והוא מוסיף בהתאם לזה: וכאב אָנוש.

יח.

5,4.... פֶּעֶב טַל בָּחַם קָצִיר: כִּי־לִפְנֵי קָצִיר כְּתָם־פָּרַח וּבֹסֵר
גַּמַּל יִהְיֶה נִצָּה וְכִרְת הַגְּלוּלִים בְּמִזְמֹרוֹת וְאֶת־הַקְּמִישׁוֹת
הַקִּיר הַתּוֹ:

את הגפנים מזמרים זמן רב אחרי בציר הענבים (בסוף החרף), ופה הוא אומר כי עוד לפני הקציר, וגם עוד לפני גמל הענבים, כשאך יפלו הפרחים הקטנים של הגפן, והנצה תתחיל להיות בסר המתחיל לגמל ענבים—יבוא כבר האויב ויכרת את הגפן. והשתמש פה פעמים במלת „קציר“ הכוללת במקום „בציר“ המיוחד לענבים.

יט.

5. וְנִשְׁתּוֹ מִיָּם מֵהֵיָם וְנָהַר יִהְרַב וַיִּכָּשׁ:
למלת „ונשתו“ ר' להלן מא 17.

11. אֶךְ־אֲוִלִים שָׂרֵי צֵעַן חֲכָמֵי יַעֲצִי פָרְעָה עֲצָה נִבְעָרָה....
הכונה היא: חכמי פרעה ויועציו יועצים עצה נבערה. וחסרה מלת „יועצים“ ב„דרך קצרה“ לרובי המלים משרש „יעץ“, או כדי שלא להכפיל „יועצי—יועצים“, כמו להלן (מד 12) „חָרַשׁ בְּרוּל מַעֲצָד“ שהכונה בו היא: חָרַשׁ־הַבְּרוּל חָרַשׁ וְתַקֵּן מַעֲצָד.²

כ.

2.... וַיֵּשֶׁשׁ בֶּן־הַלֶּךְ עָרוֹם וַיִּחָף:
ב„דרך קצרה“ במקום: וַיִּלַּךְ הַלֶּךְ עָרוֹם וַיִּחָף.

1 שם באה מלת „נחלה“ מלעיל, כדן בהא נוספת; ופה היא מלרע. ואולי באה פה מלרע מפני כונת ההוראה השניה.
2 ר' מאמרי ידרך ההשמטה בתנך; ומאמרי ידרך קצרה בתנך.

כא.

1. מִשָּׂא מְדַבְּרִים....:

פרק זה הוא נבואה על מלחמת כרש בבבל ולכידתו אותה. בדברי ימי בבל מספר כי כרש נכנס לבבל ע"י זה שהסב את מי פרת הנכנסים העירה לצד אחר, וכאשר יבש מקום כניסת המים העירה נכנס הוא וחילו דרך המקום המיבש. והנביא מכנה את בבל בהתול „מדבר ים“, מדבר של ים, בזה שנהפך הים (הנהר) למדבר, ליבשה.

כב.

1. מִשָּׂא נִיא חֲזוֹן מֵהַלֶּךְ אִפּוּא בִּי-עֲלִית בְּלֶךְ לַנְּזוּת:

חֲזוֹן; כפשוטו: מקום שממנו רואים; וזה עפ"י ההמשך שמתאר בו כי כל העיר עולה לגגות לראות אם כבר נכנס האויב אל העיר ומה המרחק בינו ובין העיר.

עֲלִית בְּלֶךְ לַנְּזוּת; בארץ הקדם שגגות הבתים שטוחים בה, וגם באלה שיש פפות עליהם נשאר עוד חלק שטוח בין הכפה וקצות הגג, עולים, בכל עת שישנה איזו תהלוכה של שמחה ברחובות, אל הגגות כדי להביט משם. והשתמש במלת „גיא“ לסבת היות ירושלב (העתיקה) נמוכה מההרים סביבותיה במזרח, בצפון ובדרום¹. ואולי היתה פה כונה כלפי „כי על ית כלך“ מהגיא הנמוך אל הגגות כדי שתוכלי לראות.

2. תִּשְׂאוֹת מְלֵאָה עִיר הוֹמְיָה קְרִיָה עֲלִיָּה חֲלִלֶךְ לֹא חֲלִלֶי-חֶרֶב וְלֹא מְתֵי מִלְחָמָה:

הוא ממשיך לתאר רעש גדול ברחובות, רעש של מקרה שמחה בתהלוכה חגיגית – ופתאום הוא עובר לצד האבל שבְּעֵינָיו, ואומר כי חללי עיר זו אינם כאלה שנפלו חללים במלחמה, כ"א חללי הפחד, שרוחם נפלה במ עוד לפני המלחמה.

(ור' גם פרוש שד"ל)

1 וארליך בבאוריו Glossen פוסק כנגד המציאות: ועיר, וביחוד ירושלם שמקומה גבוה, לא תוכל להקרא בשם „גיא“.

וגם פה באו הדברים בדרך קצרה בחסר גמר המשפט (כי אם חללי הפחד), ובחסרון המלה ויִמְתִּיךְ לפני „לא מתי מלחמה“ בהקבלה ל„חלליך“.

10. וַתִּתְּצוּ הַבָּתִּים לְבַצֵּר הַחֹמָה :

לא בא דגש חזק באות ת השניה כדי שלא להכפיל אות זו ארבע פעמים במבטא.

18. שָׁמָּה תָּמוּת וְשָׁמָּה מִרְקָבוֹת כְּבוֹדָה קָלוֹן בֵּית אֲדֹנָיךָ :

וְשָׁמָּה מִרְקָבוֹת כְּבוֹדָה, בדרך קצרה, וחסר הפעל „תִּשְׁבְּרָנָה“ או פעל דומה לו.

שלש המלים האחרונות הן בקריאה: אתה שהנך קלון בית אדונך! ויפה הכניי „קלון“ אחרי מלת „כבודך“.

21. וְהַלְבִּשְׁתִּיו בְּתַנְתֶּךָ וְאַבְנֶמָּךָ אֲחֻזְקָנוּ ... :

„אֲחֻזְקָנוּ“. אהדק את אבנטך אל מתניו².

כג.

1. מִשָּׂא צָר הִלִּילוּ אָנוּת תְּרִשִּׁישׁ כִּי־שָׁדָד מִבֵּית מְבוּאָה ... :

שָׁדָד, להלן כד 10 כתוב: „סָגַר כָּל בֵּית מְבוּאָה“. ואולי גם פה ישנה למלת „שָׁדָד“ אותה ההוראה של „סָגַר“ כהוראת שרש „שדד“ שִׁדַּבְּ עַרְבִית „סתם“, וכן אומרים בערבית ההמונית שִׁדַּבְּ הַבָּב בהוראת: סָגַר הדלת.

(בני המנוח אבינעם זיל).

10. עֲבָרֵי אֶרְצֶךָ פִּיֶּאֱרַר בְּתִרְשִׁישׁ אֵין מִזַּח עוֹד :

מִזַּח, חגורה; וכן „מִזִּיחַ“ (איוב יב 21) ובערבית בסרוס האותיות, حَرَام אחרי אמרו לעיל (6): „עברו תרשישה“ על גלות צר וברייחת יושביה ממנה עד תרשיש, הוא קורא לתרשיש: „עברי ארצך כיאר“ שתתרחב ותתפשט כיאר העובר על כל גדותיו, לרבויו הבורחים אליה, ולא יהיה עוד

1 כן גם המבארים החדשים.

2 ור' מאמרי: חקרי לשון, א, מקור הוראת שרשי החזק והגבורה בערבית,

בהצומה לחכמת ישראל שנה י' ע' 164 והלאה.

מזח לה שיעצר בעד המים השוטפים מעבר גבולם¹.
ובאו הדברים גם פה (כמו לעיל ז 21, 22) בדרך „ההלול שהכונה בו
הגנזי” כי הדברים נראים כאלו הוא מנבא לתרשיש טובות, ובאמת הוא
מכונן להגיד כי ירבו הכורחים אליה מצד שנתרוקנה.

11. יְדוּ נְמָה עַל־הַיָּם הַרְגִּיזוּ מִמְּלָכֹת :

הַרְגִּיזוּ. לשרש „רגז” בהפעיל ישנה גם הוראת ההעתקה ממקום מנוחה
למקום אחר. כהוראת שרש „זעג” זעג בערבית בבנין הפעיל أزعج
וכאן הכונה על ממלכות צר וצידון שטלטלו לתרשיש.
וכן : למה הרגזתני להעלות אתי (ש׳א כח 15) בדברי שמואל אל
שאול בבית בעלת האוב.

12. וַיֹּאמֶר לֹא תוֹסִיפִי עוֹד לְעַלּוֹז הַמַּעֲשָׂקָה בְּתוֹלַת בֵּת־צִידוֹן :

הַמַּעֲשָׂקָה. חוראת שרש „עשק” בערבית عشي היא כהוראת שרש
„חשק” בערבית. שהיא : אהבת אשה אהבה עזה. והכונה : את, בתולת בת
צידון, החשוקה.

13. הֵן אֶרֶץ פְּשָׁרִים זֶה הָעָם לֹא הָיָה :

כנגד מה שאמר על צר (7) שהיא „מימי קדם קדמתה”, הוא אומר
על אשור הכובש אותה ומחריבה כי העם הזה אשר לא היה עד כה
במציאות כלל. הוא הוא השם אותה למפלה.
וגם זה בא באירוניה כמו רב דברי פרק זה.

18. וְהָיָה סִחָרָה וְאַתְנַנְנָה קָדְשׁ לַיהוָה לֹא יֵאָצֵר וְלֹא יִחְסַן :

יִחְסַן. חוראת „יחסן” היא כהוראת „יאצר”. וכן מורה שרש חרן
(ח'זן) בערבית על גניזה, ומזה השם حزن (מחי'ן) לאוצר ולחנות שאוצרים
בה את הסחורות. שעבר אל הלשונות האירפיות בצורת „מגזין” (Magasin).

כד.

11, עֲרָבָה כַּל־שְׂמֻחָה נָלְהָ מְשׁוֹשׁ הָאָרֶץ :

עֲרָבָה. כהוראת שרש „ערב” غرب בערבית. שהיא : היה לור.
(בני המנוח אבינעם ז'ל)

1 ע'ד : פרוזת תשב ירושלם מרב אדם ובהמה רבה (וכר' ב 3) ששם נאמרו
הדברים בתאור גדלת ירושלם והמרחבותה.

ולזה מתאימה גם ההקבלה „גלה“.

16.15. על־כֵּן בָּאֲרִים כְּבָרוּ יְהוָה בְּאֵי הַיָּם שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמַרְתָּ שְׁמֵעֵנוּ צְבִי לְצַדִּיק וְאָמַר רְוִילֵי רְוִילֵי אוֹי לִי:

כנראה נגמר ענין פסוק 15 בסוף חצי 16 (צבי לצדיק). ומשם ואילך (ואמר . . .) מתחיל ענין חדש שהוא אולי המשך פסוק 13. על כֵּן. הוראת מבטא זה היא גם פה, כמו ברב המקומות שבישעיה: אָבֵן, כִּי אֵין פֶּסוּק 15 תּוֹצֵאָה מְדַבְּרֵי פֶּסוּק 14 כִּי אִם הַמֶּשֶׁךְ לָהֶם. לְצַדִּיקָהּ; בְּהוֹרָאת „לְמוֹשִׁיעַ“, וְכֵן הוֹרָאת שֶׁרֶשׁ „צִדְקָה“ בִּיחּוּד בְּחֶלֶק הַשְּׁנַי מִסְפָּר זֶה!¹

19,20. רָעָה הִתְרַעְעָה הָאָרֶץ פּוֹר הַתְּפוֹרְרָה אָרֶץ מוֹט הַחֲמוּטָה אָרֶץ: נוֹעַ תְּנוּעַ אָרֶץ:

„רָעָה“ בעקר: „רָע“, כמו: פור, מוט, ונוע, שבמאמרים הקצרים הבאים. וההא היא כפל ההא הראשונה במלת „התרעעה“ הבאה תכף אחריה.² וכן ההא של „הארץ“ היא כפל ההא שלפניה. ובעקר: ארץ, כמו בכל שלשת המאמרים הקצרים הבאים אחרי כן.

רָעָה הִתְרַעְעָה. בהוראת „ערער התערערה“ בהפוך האותיות. (תלמידי ברוך בינה).

וכמו: עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוּד בַּהּ (תהלי קלוז 7). בלי הכפלת שתי אותיות השרש.

כה.

3, על־כֵּן יִכְבְּדוּךָ עִם עַן קָרִית גּוֹיִם עָרִיצִים יִירָאוּךָ:

קָרִית. מלה זו היא מִיתְרָה גם עפִי ההקבלה למה שלפניה וגם עפִי „יִירָאוּךָ“ (בליר) שלאחריה;³ והיא רק הכפלת מלת „קריה“ שבפסוק שלפני זה.

ואם נקים מלת „קריית“ אז יתכן כי באה מלת „ייראוך“ ת, „תיראוך“ בליר לקרבתה למלים „גוים עריצים“ שבאו בליר, עִיד: נסו ואין רִדְף ר ש ע (משלי כח 1).

1 ר' להלן מא 2, 10, מה 8, 13, מו 13, מט 24, נו 1, ויטב 1.

2 וכן ארליך ב־מקרא כפשוטו.

3 קרויס במרושו אומר: אי אפשר להלמו.

7, ובלע בָּהָר הַזֶּה פְּנֵי-הַלֹּט הַלּוֹט עַל-כָּל-הָעַמִּים.... :
ובלע. הוראת בנין פעל משרש „בלע“ היא ההפך מהוראת הקל
בשרש זה, והכונה: יעקר, יסיר, וכן „דָּשַׁן“ בפעל הוראתו: הָסֵר את
הדשן.

8, בַּלַּע הַמּוֹת לְנִצָּח.... :
בלע. גם פה הכונה: האלהים יעקר את המות לנצח. יסירהו, וכן
הוא אומר להלן בפסוק זה: וחרפת עמו יסיר.

כו.

בשיר הבא בראשית הפרק ישנן חזרות בין סוף חלק א של
הפסוקים וראשית חלק ב:

יַצַּר סִמּוֹךְ תְּצוֹר שְׁלוֹם	שְׁלוֹם כִּי בַךְ בַּטּוֹחַ (3).
כִּי בַךְ בַּטּוֹחַ:	בַּטּוֹחַ בִּיהוּה עַד־עַד (4,3).
קָרִיָּה נִשְׁגַּבָּה יִשְׁפִּילָנָה	יִשְׁפִּילָה עַד אֶרֶץ (5).
תִּרְמַסְנָה רַגְלֵי	רַגְלֵי דָלִים (6)
אֶרֶץ לְצַדִּיק מִיִּשְׂרָאֵל	יִשְׂרָאֵל מִעַגְל צַדִּיק תִּפְלֵס (7).

ועפ"י יוצא כי מלת „ישפילנה“ (5) שיכת למה שלפניה ולא
(כנראה מטעמי הכתוב) לאחריה! והמאמר: „קריה נשגבה ישפילנה“ מקביל
למאמר „כי השח ישבוי מרום“ שלפניו.

10, יַחַן רָשָׁע בַּל־לָמַד צָדֵק בְּאֶרֶץ נִפְחוֹת יַעֲזֹל.... :

בְּאֶרֶץ, הַעֲקָר: בְּאֶרֶץ, וְהַכּוֹנָה: בְּאֶרֶץ יַעֲזֹל את הַנִּפְחוֹת, וְכֵן לְהֵלֵן
19: וְאֶרֶץ רַפְאִים תִּפְּלוּ. וְהַטַּעֲמִים צְרִיכִים לְהִיּוֹת: בְּאֶרֶץ נִפְחוֹת יַעֲזֹל.

13, יְהוֹה אֱלֹהֵינוּ בְּעַלְוֵנוּ אֲדָנִים וּזְלַתָּה לְבַד-בָּךְ נִזְכִּיר שְׁמֶךָ :
המאמר „לבד בך נזכיר שמך“ בא בדרך קצרה, והכונה היא: לבד
בך בטחנו (בטחנו רק בך בלבד) ונזכיר רק שמך.
וזה עפ"י: כי בך בטוח (לעיל ד).

14, מְתִים בְּלִי-חַיּוֹ רַפְאִים בְּלִי-קִמּוֹ.... :

רַפְאִים, כְּמוֹ רַט (רַפְאֵת) בְּעִרְבִית: עֲצֻמוֹת בְּלוֹת.

1 גם ארליך בכאוריו Glossen מוצא כי כן צריך להיות, ומטעמים אחרים.

19. יחיו מתידי נבלתי יקומין....:

רצה לאמר: „נבלותיך“ ושנה מפני כבוד ה' שלא ליחס אליו „נבלות“.
ואולי צריך לנקד המלה: „נבלתי“, להתאימה עם „יקומין“ ולהקבלה ל„מתידי“.

כז.

11. כיבש קצירה תשברנה... כי לא עם-בינות הוא....:

תשברנה = תשבר. עם נון-החזוק נון التوكيد כמו: יד ה ליתד ת של חנה (שופ' ה 26) אל ת בוא בשער עמי... ואל ת של חנה בחילו (עוב' א 13).

כי לא עם בינות הוא. הכונה: כי עם לא בינות הוא.

12. ויהי ביום ההוא יחבט יהוה משבלת הנקר עד-נחל מצרים ואתם תלקטו לאחד אחר בני ישראל:

יחבט יהוה: אמר „יחבט“ ולא באר מה יחבט, ומהמבטא „חבט חטים בגת“ (שופ' ו 11) שהכונה בו היא: חובט שבלים כדי להוציא מהן גרגרי החטה, נבין כי הכונה היא: יחבט את העמים להוציא מהם את בני ישראל. וכן מורה ע"ז חמבטא: „ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל, המקביל אל המבטא: „כמלקט שבלים בעמק רפאים“ (לעיל יז 5).

ומכיון שעמד להשתמש במלת „שבלים“ עלתה על דעתו ההוראה השניה של מלה זו. הוראת: זרם מים; ומכיון שסמלה של אשור הוא הנהר (פרת) וסמלה של מצרים הוא היאר, — המשיך בדרך קצרה: משבלת (=מזרם) הנהר ועד נחל (=יאר) מצרים. ותפש „נחל מצרים“ במקום „יאר מצרים“ בהיות נחל מצרים גבולה של ארץ ישראל, ואחרי גמרו משפט זה חזר לרעינו הראשון וגמר: ואתם תלקטו לאחד אחד (= אחד לאחד) בני ישראל.

ועקר הכתוב היה: „יחבט ה' שבלים משבלת הנהר ועד נחל מצרים“ וקצר במקום שהיו צריכות לבוא שתי מלים כמעט דומות זו לזו, וסמך על „שבלת“ שהכנסו בה שתי הוראותיה.¹

1 ו' מאמרי ידרך. ההשמטה בתנך" ומאמרי משנה ההוראה בתנך."

כח.

1. הוּי עֲמַרְתָּ גְאוּת שְׂכוּרֵי אֶפְרַיִם וְצִיץ נָבֵל צְבֵי תַפְאֲרָתוֹ
אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ נִיא שְׁמָנִים הַלּוּמֵי יָיִן:
עֲמַרְתָּ... וְצִיץ נָבֵל... אֲשֶׁר עַל רֹאשׁ...

גם פה ישנה (כמו בפסוק 12 בפרק הקודם) הוראה כפולה במלת
"וציץ": בקשר עם "עטרת" ו"אשר על ראש" הכונה היא לקשוט המושם על
מצנפת הראש (כמו: ציץ נזר הקדש - שמות לט 30), ובקשר עם "נבל"
הוראתו "פרח"¹.

3. בְּרִנְגָלִים תִּרְמַסְנָה עֲמַרְתָּ גְאוּת שְׂכוּרֵי אֶפְרַיִם:
תִּרְמַסְנָה = תִּרְמַס, עִם נוֹן הַחֻזֵק.

(ר' לעיל כו 11).

6,5. כִּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה צְבָאוֹת לְעֲמַרְתָּ צְבֵי וְלִצְמִירַת
תַּפְאֲרָה לְשָׂאֵר עַמּוֹ: וְלָרוּחַ מְשַׁפֵּט לְיֹשֵׁב עַל־הַמְּשַׁפֵּט
וְלִנְכוֹנָה מְשִׁיבֵי מַלְחָמָה שְׁעָרָה:

וְלָרוּחַ מְשַׁפֵּט לְיֹשֵׁב עַל־הַמְּשַׁפֵּט... הכונה: הוא ישרה
רוח המשפט הצודק על השופט היושב על פסא המשפט, והוא ישרה
גבורה לנלחמים בשער. והלמד שבמלת "לישב" שיכת גם ל"משיבי", ע"ד:
"מושך עצמו ואחר עמו".

שְׁעָרָה. בהוראת "בשער", ע"ד: כי ידברו את איבים בשער (תהל'
קצו 5). וההא שבסוף המלה משמשת לפעמים במקום הבית בראשה, כגון:
הקים לנו יהוה נביאים בבלה (ירמ' כט 15) בהוראת: בבבל.
האתנה שבא במלת "משפט" הוא לא במקומו. והוא צריך לבוא² על
מלת "המשפט".

11. כִּי בְלַעֲנֵי שְׁפָה וּבְלִשׁוֹן אַחֲרַת יִדְבֵר אֶל־הָעַם הַזֶּה:
בְּלַעֲנֵי = בְּעִלְגֵי, וְשֵׁנָה בְּכוֹנָה: א) בַּחֲקוֹתוֹ אֵת דֶּרֶךְ דְּבוּרִם שֶׁהֵם
מִסְרָסִים בּוֹ אֵת הָאוֹתוֹת בְּמַלִּים: ב) לְהַכְנִיט גַּם הוֹרַת הַלְעַג: שֶׁפָּה
מִגְחַכָּת. (ר' להלן ל 12).

1 ור' מאמרי משנה ההוראה בתנך".

2 וראה בתנ"ך קיטל שמובא שם כי כן הוא נמצא בארבעה כתיביו.

15. פִּי שִׁמְנוּ כָּזָב מִחֲסֵנוּ וּבִשְׁקָר נִסְתָּרְנוּ:

לא יתכן כי הם יאמרו כי שמו מחסהם בכזב ונסתרו בשקר, אך הנביא שם בפיהם מה שהוא חושב. הם אומרים בודאי כי שמו אמת מחסהם, אך הוא משנה לפי דעתו הוא, וכן לעיל ג 6 במלת „המכשלה“.

22. וְעַתָּה אֶל־תִּתְּלוּצְצוּ פִּן־יְחֻזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם....:

יְחֻזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם. החבלים שהנכם קשורים ואסורים בהם יתהדקו עוד יותר לגופכם.
(ור' לעיל כב 20).

כט.

5. וְהִיָּה כְּאֶבֶק דָּק הַמֶּזֶן זְרִיף וְכִמְץ עֵבֶר הַמֶּזֶן עֲרִיצִים....:
זְרִיף = צְרִיף, ובא בצורה זו לקרבתו אל י־כאבק דק. שהוא זְרוּי לכל רוח.

ואולי הכונה במלת י־זְרִיף היא בעקרה: י־זְרִיף. אלה הזורים אותך יהיו בעצמם כאבק דק הזרוי לכל רוח, ושנה את הצורה להשוותה למלת: צְרִיף.

כְּאֶבֶק דָּק... וְכִמְץ עֵבֶר. בהקבלה לי־דקי באה המלה „עֵבֶר“ הלקוחה משרש י־עברי בהוראת: היה לעפר, והכונה: וכמץ שהתפורר והיה כרגיר עפר קטן.

(ור' להלן לא 9).

22. לֹא־עֵתָה יְבוּשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עֵתָה פָּנָיו יִחְוָרוּ:

הכונה: עתה לא יבוש יעקב ועתה פניו לא יחורו, ובאו המלים מט־סוֹת כמו במאמר: כי לא עם בינות הוא (כו 11).

ל.

5. כֹּל הַבְּאִישׁ עַל־עַם לֹא יוֹעִילוּ לָמוֹ...:

מלת על־ קשה לבארה לפי כל הפרושים שנתנו לפסוק זה. ולדעתי השתמש הנביא פה במלת י־הבאיש (= הוביש, בהוראת התאכזב, כמו: בָּשׂוּ כִּי בַטַח – איוב ו 20) במקום י־בָּשָׂה, נִשְׁעָן. לפי מה

שהוא חושב ומנבא, ועפ"י התוצאה מהבטחון הזה, והכונה: כלם בטחו. נשענו, על עם אשר לא יועיל להם.

12, יַעַן מֵאַסְסֶם בְּדָבָר הַזֶּה וְהִבְטַחוּ בְּעֶשֶׂק וְנָלוּ וְנִשְׁעֲנוּ עָלָיו :
 בְּעֶשֶׂק וְנָלוּ. המלה ונלוו- מראה כי המלה שלפניה שהיא מחברת אליה מורה ג"כ על עקמימות, והיא בעקרה בְּעֶשֶׂק², ע"ד: ארחתיהם עקשים, ונלוזים במעגלותם (משלי ב 15) והנביא מסרס את האותיות בכונה, להורות גם על -עֶשֶׂק, כמו שעשה לעיל (כח 11) במאמר: כי בלעגי שפה, וכו', ולהלן (לג 19) במלים: עמקי שפה נלענ לשון.

14, וְלֹא יִמְצָא בְּמִכְתָּחוֹ חֶרֶשׁ לְחַתּוֹת אֲשׁ מִיְקוֹד וְלִחְשׁוֹף מִים מְנָבָא :

וְלִחְשׁוֹף, הוראת מלה זו פה היא: לקחת מים בחתיכת שֶׁבֶר-חֶרֶשׁ מתוך הגבא, מלשון: רגלוהי די פרזלא וחספא (דניאל ב 34).
 (ממי חותני המנוח ר' יחיאל מיכל פינס ז"ל).

15, 16, פִּי כַהֲדָמַר אֲדֹנָי יְהוִה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּשׁוֹבָה וְנַחַת תּוֹשְׁעוֹן.... : וְהִאֲמָרוּ לֹא-כִי עַל-סוֹם נָנוּם.... :

הפסוק הראשון בא ב"דרך קצרה", והכונה היא: כי כה אמר אדני.... אנכי אפרתי לכם בשובה ונחת תושעון.

24 בְּלֵיל חֲמִיץ יֹאכְלוּ אֲשֶׁר-וָדָה בְּרַחַת וּבְמוֹרָה :

בא "זרה" תחת "זרה" להתאמה עם "ובמורה" הבא אחריו, ע"ד: ויקרא יוסף את שם הבכור מְנַשֶּׁה פִּי נִשְׁנִי אלהים את כל עמלי (ברא' מא 51) בנון פתוחה במלת "נשני" ת' חירק.
 בְּרַחַת, המלה: רַחַת, בְּעַרְבִית מורה על כף היד השטוחה ועל מרדה הדומה לה מבלי שנים.

1 זה ע"ד: הבונים חרבות למו (איוב ג' 14) על שם סופם, וכן הנני מבאר את הפסוק הקשה בתהלים ט 7: האויב תמו חרבות לנצח וערים נחשת אבד זכרם המה, כי הכונה היא: האויב! (= אתה האויב!) תמו חרבות לנצח, הבנינים המסארים שבנית תמו לנצח, וערים נחשת, הערים אשר הקמת אבד זכרם המה.

2 כן גם הוביגן ודוהם ואתרים: ורש "עקש" הוא מחמשה השרשים המוריים על עקמימות, ועקר שרשם הוא "עק": עקב, עקל, עקם, עקף, עקש.